

ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

” Державна фінансова політика та механізми її реалізації”

Студента 2 курсу, 10м групи,
другого магістерського
рівня вищої освіти
спеціальності D2
«Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок» освітньої програми
«Управління фінансами державного
сектору»

Міхай Дениса
Олександровича

Науковий керівник
д.е.н., професор,
декан факультету фінансів та облік

Канєва
Тетяна
Володимирівна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Макогон
Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
член-кореспондент НАН України,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов
Ігор Якович

Київ 2025

Державний торговельно-економічний університет

Факультет «Фінансів та обліку» Кафедра «Фінансів»

Освітній ступінь «Магістр»

Спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітня програма «Управління фінансами державного сектору»

Затверджую

Зав. кафедри _____

_____ І.Я. Чугунов

«___» _____ 20__ р.

Завдання

на випускню кваліфікаційну роботу (проект) студентів

Міхай Денису Олександровичу

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту) «Державна фінансова політика та механізми її реалізації»

Затверджена наказом ДТЕУ від «20» жовтня 2023 р. № 3675

2. Строк здачі студентом закінченої роботи (проекту) _____

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи (проекту)

Мета роботи (проекту) є комплексний теоретичний та практичний аналіз державної фінансової політики України, оцінка ефективності механізмів її реалізації в сучасних умовах та обґрунтування перспективних напрямів удосконалення для забезпечення фінансової стійкості держави.

Об'єкт дослідження виступає державна фінансова політика як система заходів, інституцій та механізмів державного управління фінансовими ресурсами.

Предмет дослідження є механізми формування, реалізації та оцінювання ефективності державної фінансової політики в Україні.

4. Консультанти по роботі (проекту) із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видано	Завдання виконано

5. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (проекту) (перелік питань за кожним розділом)

Вступ; РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ; 1.1. Економічна сутність, роль та значення державної фінансової політики; 1.2. Принципи, структура та інструменти державної фінансової політики; 1.3. Моніторинг, оцінювання ефективності та індикатори результативності державної фінансової політики.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ; 2.1. Аналіз доходів державного бюджету України та чинників, що визначають їх формування; 2.2. Аналіз видатків державного бюджету України та ефективності їх розподілу; 2.3. Аналіз ефективності поточних механізмів реалізації фінансової політики;

РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ 3.1. Детальний

Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи

(підпис, дата)

Відмітка про попередній захист

(ПІБ, підпис, дата)

12. Висновок про випускню кваліфікаційну роботу:

Випускна кваліфікаційна робота студента _____ Міхай Д.О.

(прізвище, ініціали)

може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Гарант освітньої програми _____ Макогон В.Д.

(прізвище, ініціали, підпис)

Завідувач кафедри _____ Чугунов І.Я.

(прізвище, ініціали, підпис)

«_____» _____ 202__ р.

Анотація

Випускна робота присвячена дослідженню теоретичних засад та механізмів реалізації державної фінансової політики України в умовах економічних трансформацій та сучасних викликів. У роботі визначено сутність, роль та структуру фінансової політики держави, а також охарактеризовано її вплив на бюджетну, податкову та боргову сфери.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану державної фінансової політики та формування рекомендацій щодо її вдосконалення. Об'єктом виступає державна фінансова політика України, предметом — механізми її реалізації. Використано методи аналізу й синтезу, економіко-статистичні та порівняльні методи.

У роботі проаналізовано динаміку доходів і видатків бюджету, стан державного боргу, ефективність податкових інструментів та механізмів управління фінансовими ресурсами за 2020–2024 рр. Застосовано актуальні статистичні дані, таблиці та графічні матеріали.

Наукова новизна полягає у пропозиціях модернізації фінансової політики через цифровізацію управління, оптимізацію видатків та удосконалення податкових і боргових інструментів. Практичне значення полягає у можливості використання рекомендацій державними органами та фінансовими установами під час планування та реалізації фінансової стратегії, зокрема у період післявоєнного відновлення економіки.

ANNOTATION

The thesis is devoted to the study of the theoretical foundations and mechanisms of implementing the state financial policy of Ukraine in the context of economic transformation and modern challenges. The article defines the essence, role and structure of state financial policy, as well as its impact on the budget, tax and debt spheres. The purpose of the study is to analyze the current state of state financial policy and develop recommendations for its improvement. The object of the study is the state financial policy of Ukraine, and the subject is the mechanisms of its implementation. The study uses methods of analysis and synthesis, economic and statistical tools and comparative analysis. The work examines the dynamics of budget revenues and expenditures, the state of public debt, as well as the effectiveness of tax instruments and financial management mechanisms for the period 2020–2024. The analysis is supported by current statistical data, tables and graphic materials. The scientific novelty lies in the proposals for the modernization of financial policy through the digitalization of public finance management, optimization of expenditures, and improvement of tax and debt instruments. The practical significance is determined by the possibility of applying the recommendations in public administration and financial institutions when planning and implementing financial strategies, in particular in the context of post-war economic recovery.

Зміст

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ	14
1.1. Економічна сутність, роль та значення державної фінансової політики.....	14
1.2. Принципи, структура та інструменти державної фінансової політики.....	17
1.3. Моніторинг, оцінювання ефективності та індикатори результативності державної фінансової політики	21
РОЗДІЛ 2	25
АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ	25
2.1. Аналіз доходів державного бюджету України та чинників, що визначають їх формування	26
2.2. Аналіз видатків державного бюджету України та ефективності їх розподілу .	32
2.3. Аналіз ефективності поточних механізмів реалізації фінансової політики.....	35
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ	40
3.1 Державна фінансова політика у системі забезпечення соціально-економічного розвитку України.....	40
3.2. Зарубіжний досвід проведення фінансової політики у країнах з розвиненою та трансформаційною економікою	42
3.3 Шляхи вдосконалення інституційних засад бюджетної політики	46
Висновок	49
Список використаних джерел	51

ВСТУП

У сучасних умовах глобальної турбулентності та посилення економічних дисбалансів питання формування та реалізації ефективної державної фінансової політики набуває особливої актуальності. Країни, що переживають масштабні соціально-економічні трансформації, вимушені будувати власні фінансові системи таким чином, щоб забезпечити макроекономічну стабільність, збалансований розвиток, стійкість до зовнішніх шоків та достатній рівень фінансової безпеки. Для України, яка з 2022 року перебуває в умовах повномасштабної військової агресії проти неї, проблема забезпечення дієвої та водночас гнучкої фінансової політики стала питанням виживання держави, її економіки та соціальної системи. Державна фінансова політика виступає не лише системою заходів у сфері формування, розподілу та використання фінансових ресурсів. Вона є одним із ключових механізмів управління розвитком країни, визначає можливості бюджетного маневру, впливає на добробут населення, бізнес-клімат, інвестиційну привабливість, обороноздатність і соціальну стабільність. Саме через фінансові інструменти держава здатна оперативно реагувати на економічні кризи, відновлювати втрачені ресурси, впроваджувати структурні реформи, стимулювати інновації та модернізацію економіки. Незважаючи на суттєве переосмислення підходів до державного управління фінансами за останні роки, питання ефективності реалізації фінансової політики залишаються дискусійними. Відсутність повної збалансованості бюджету, зростання боргового навантаження, надмірна залежність від зовнішніх фінансових інструментів, складність прогнозування доходів, високий рівень тіньової економіки, недосконалість міжбюджетних відносин та низька результативність окремих податкових механізмів вимагають подальшого глибокого наукового дослідження. Фінансова

система України сьогодні функціонує в умовах безпрецедентної кількості обмежень, що підвищує актуальність вивчення її взаємозв'язків, ефективності інструментарію та можливостей реформування.

Становлення дієвої державної фінансової політики прямо пов'язане з використанням світового досвіду, практик Європейського Союзу, рекомендацій міжнародних організацій — МВФ, Світового банку, ОЕСР — а також адаптацією таких практик до українських реалій. Водночас необхідно враховувати специфічні чинники, що формують фінансове середовище України: структурні деформації економіки, військові ризики, нерівномірність регіонального розвитку, складну демографічну ситуацію, обмеженість інвестиційних ресурсів та необхідність глибокої трансформації державного сектору. Проблематика фінансової політики досліджувалася багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями. Серед українських учених суттєвий внесок у розвиток теоретичних засад фінансової політики зробили І. Чугунов, О. Василик, В. Федосов, О. Кириленко, Л. Лисяк, І. Луніна, А. Соколовська, В. Опарін, М. Карлін. Серед зарубіжних авторів значний інтерес становлять праці Дж. Б'юкенена, Р. Масгрейва, Дж. Кейнса, П. Самуельсона, К. Рейнхарта, Л. Котлікоффа та інших. Проте останні роки демонструють появу нових викликів, які не були повною мірою охоплені у наукових дослідженнях, зокрема — управління державними фінансами в умовах воєнного стану, необхідність швидкої структурної модернізації економіки та формування моделі фінансової стійкості в період відновлення країни. Враховуючи актуальність та складність проблеми, виникає потреба у ґрунтовному аналізі існуючих механізмів фінансової політики, оцінці їхньої ефективності, дослідженні практичних аспектів реалізації та обґрунтуванні напрямів вдосконалення. Це визначає потребу в комплексному дослідженні, що охоплюватиме як методологічний рівень, так і практичну сферу державного фінансового управління.

Мета дослідження

Метою даної кваліфікаційної роботи є комплексний теоретичний та практичний аналіз державної фінансової політики України, оцінка ефективності механізмів її реалізації в сучасних умовах та обґрунтування перспективних напрямів удосконалення для забезпечення фінансової стійкості держави.

Завдання дослідження

Для досягнення мети визначено такі основні завдання:

- розкрити сутність та зміст державної фінансової політики;
- дослідити методологічні підходи до формування фінансової політики;
- охарактеризувати систему інструментів державного фінансового регулювання;
- проаналізувати сучасний стан фінансової політики України та механізми її реалізації;
- узагальнити статистичні дані, що характеризують тенденції розвитку державних фінансів;
- визначити чинники, що впливають на результативність фінансової політики;
- обґрунтувати напрями вдосконалення державної фінансової політики на основі проведеного аналізу.

Об'єкт дослідження

Об'єктом дослідження виступає державна фінансова політика як система заходів, інституцій та механізмів державного управління фінансовими ресурсами.

Предмет дослідження

Предметом дослідження є механізми формування, реалізації та оцінювання ефективності державної фінансової політики в Україні.

Методи дослідження

У роботі застосовано комплекс методів наукового пізнання, зокрема:

- аналіз і синтез — для структурування теоретичних підходів;
- індукція та дедукція — для узагальнення фінансових закономірностей;
- порівняльний аналіз — для вивчення зарубіжного досвіду;
- статистичний метод — для обробки й інтерпретації фінансових показників;
- економіко-логічне моделювання — для визначення можливих сценаріїв розвитку;
- графічний метод — для наочного подання аналітичних даних.

Наукова новизна роботи

Наукова новизна полягає у системному теоретико-практичному обґрунтуванні сучасної моделі державної фінансової політики України в умовах воєнних та післявоєнних трансформацій, а також у розробці комплексних рекомендацій щодо її вдосконалення з урахуванням міжнародних стандартів і національних особливостей.

Практичне значення

Практична значимість роботи полягає у можливості використання отриманих результатів державними органами управління, органами місцевого самоврядування, аналітичними центрами та науковцями при розробці стратегічних документів, бюджетних програм, системи податкових стимулів та моделей фінансового планування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Економічна сутність, роль та значення державної фінансової політики

Державна фінансова політика в сучасних умовах розвитку України та світової економіки посідає виняткове місце, оскільки саме через фінансові механізми державі вдається координувати процеси відтворення, перерозподілу ресурсів та підтримки соціальних гарантій, які визначають рівень добробуту населення й конкурентоспроможність країни. Вона не обмежується простим адмініструванням бюджетних потоків чи встановленням податкових ставок, а набуває ролі багатофункціонального інструмента впливу на економічну систему, покликаною забезпечити збалансованість між фінансовими потребами суспільства та можливостями держави. Сьогодні, коли національна економіка переживає складні трансформації, пов'язані зі зміною структури виробництва, зовнішньополітичними ризиками, демографічними процесами та необхідністю інтеграції у глобальні економічні ланцюги, значення ефективної фінансової політики лише зростає. Саме вона визначає контури бюджетного процесу, моделює поведінку бізнесу через податкові стимули або обмеження, впливає на стан фінансових ринків та рівень довіри інвесторів, формує загальні умови макроекономічного розвитку. Державна фінансова політика також відповідає за стабільність грошово-кредитної системи, взаємодію з міжнародними фінансовими інституціями, управління державним боргом та за координацію між рівнями влади у межах міжбюджетних відносин. У цьому контексті її економічна сутність розкривається як система цілеспрямованих дій та рішень, що охоплюють всі етапи руху фінансових ресурсів — від їхнього формування до кінцевого

використання. Важливо підкреслити, що у сучасній науці фінансову політику розглядають не лише як комплекс адміністративних заходів, а як інструмент впливу на агреговані показники економіки, включно з обсягом споживання, інвестицій, зайнятості та сукупного попиту. Через зміну податкового навантаження, державні інвестиції, субсидії, дотації та фінансування стратегічних сфер держава може стимулювати економічний розвиток або стримувати негативні тенденції, такі як інфляція, дефіцит бюджету чи диспропорції між галузями. Значну увагу фінансова політика приділяє питанням перерозподілу доходів, оскільки саме через бюджетні механізми держава спрямовує частину загальнонаціональних ресурсів на підтримку соціально вразливих категорій населення, забезпечення доступності освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг та інших елементів суспільної інфраструктури. Таким чином, вона виконує не лише економічні, а й соціальні функції, сприяючи зменшенню нерівності та зміцненню суспільної стабільності. Окремо варто відзначити роль фінансової політики у регулюванні економічної кон'юнктури, особливо у періоди криз або сповільнення ділової активності. Саме через фінансові інструменти держава може оперативнo реагувати на зовнішні шоки, змінювати пріоритети розвитку та перерозподіляти ресурси на користь тих сфер, які є найбільш критичними для забезпечення національної безпеки та економічної стійкості. У цьому сенсі надзвичайно важливим стає питання забезпечення фінансової безпеки, оскільки внутрішні та зовнішні ризики часто мають безпосередній вплив на фінансову систему. Ефективна політика дозволяє формувати резерви, стабілізаційні фонди та інші інструменти, які допомагають країні проходити складні періоди без істотних потрясінь. Крім того, сучасна фінансова політика має орієнтуватися на підтримку модернізації економіки, що включає розвиток інноваційної інфраструктури, інвестиції у цифровізацію, науку, освіту та охорону здоров'я, адже саме ці напрями визначають довгострокову

конкурентоспроможність держави у глобальній економіці. Фінансова політика відіграє важливу роль у забезпеченні сприятливого інвестиційного клімату, оскільки прозорість бюджетних процесів, прогнозованість податкової системи та відповідальне боргове управління є ключовими факторами, що впливають на рішення інвесторів, як внутрішніх, так і зовнішніх. Не менш важливим є питання збалансованості між поточними потребами та стратегічними цілями розвитку. Часто держави стикаються з дилемою: або збільшувати державні видатки для стимулювання економіки, або скорочувати їх, щоб зменшити дефіцит бюджету та боргове навантаження. Від грамотності фінансової політики залежить, наскільки успішно вдасться знайти баланс між цими суперечливими завданнями. У випадку України додатковим чинником складності є воєнні ризики, що потребують значних бюджетних витрат на оборону та відновлення інфраструктури, а також залучення міжнародної допомоги, яка має бути використана максимально ефективно й прозоро. Державна фінансова політика у таких умовах стає однією з визначальних передумов економічної стійкості й соціальної стабільності, адже вона не лише перерозподіляє ресурси, а й формує очікування суспільства щодо майбутнього розвитку країни. Її ефективність значною мірою залежить від узгодженості рішень між різними інституціями, професійності управлінських кадрів, якості прогнозування та планування, а також здатності адаптуватися до змінних умов. У цьому контексті фінансову політику можна розглядати як своєрідний «механізм довіри», оскільки прозорість і передбачуваність державних рішень впливають на поведінку бізнесу, інвесторів, громадян та міжнародних партнерів. Чим більш узгодженими, справедливими та ефективними будуть фінансові рішення, тим сильнішою буде економіка й тим більше можливостей відкриватиметься для розвитку. Загалом державна фінансова політика виступає не просто набором технічних інструментів, а ключовим чинником формування фінансової спроможності країни, її

здатності протистояти викликам, модернізувати економіку, забезпечувати соціальну справедливість та створювати умови для сталого зростання. Її роль є визначальною у забезпеченні як повсякденного функціонування держави, так і стратегічного розвитку, адже саме через фінансові рішення відбувається перерозподіл ресурсів, формування економічних стимулів, підтримка пріоритетних галузей і формування необхідної бази для економічної і соціальної стабільності.

1.2. Принципи, структура та інструменти державної фінансової політики

Принципи, структура та інструменти державної фінансової політики у сучасних умовах посідають центральне місце у системі управління національною економікою, оскільки саме вони визначають логіку функціонування фінансових відносин держави, суспільства та бізнесу, а також забезпечують можливість впливати на темпи економічного розвитку, рівень соціальної стабільності та здатність країни адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх викликів. Фінансова політика не може існувати як хаотичний набір рішень, тому її формування базується на певних принципах, які забезпечують цілісність, прозорість та системність фінансового управління. Такі принципи виступають своєрідними орієнтирами, що дозволяють державі координувати дії різних органів влади, уникати подвійних стандартів, мінімізувати ризики та забезпечити збалансованість інтересів. У науковій літературі принципи фінансової політики розглядаються як фундаментальні положення, що формують загальні підходи до управління державними фінансами, визначають порядок розподілу ресурсів, регулюють відносини між державою та суб'єктами економіки, а також забезпечують стабільність бюджетного процесу. До цих принципів належать раціональність, ефективність, прозорість, відповідальність, гласність, збалансованість, стабільність та

наукова обґрунтованість. Вони формують теоретичну основу для ухвалення практичних фінансових рішень та дозволяють уникати хаотичних змін у податковій і бюджетній сферах. Проте важливо розуміти, що дія цих принципів не є механічною, оскільки кожна країна адаптує їх до власних умов, зокрема економічної ситуації, рівня соціальних потреб, політичної структури, міжнародних зобов'язань та наявних фінансових ресурсів. Зміст фінансової політики неможливо зрозуміти без аналізу її структури, яка охоплює взаємопов'язані сфери фінансової системи, кожна з яких виконує власні функції і спрямована на реалізацію загальних цілей держави. Структура фінансової політики включає бюджетну політику, податкову політику, боргову політику, політику у сфері міжбюджетних відносин, політику у сфері фінансового контролю та аудиту, а також регулювання фінансового ринку та державного кредиту. Взаємодія цих елементів створює комплексну систему, яка дозволяє забезпечити стійкість державних фінансів і спрямовувати їх розвиток відповідно до економічних пріоритетів. Наприклад, бюджетна політика спрямована на формування доходів та визначення напрямів витрат, податкова політика визначає податкові зобов'язання та умови ведення бізнесу, а боргова політика регулює порядок залучення, обслуговування і погашення боргових зобов'язань. Політика у сфері міжбюджетних відносин визначає, яким чином розподіляються ресурси між центральним і місцевими бюджетами, забезпечуючи фінансову самостійність територіальних громад, а система фінансового контролю гарантує законність, прозорість і цільове використання бюджетних коштів. У комплексі ці складові формують загальну архітектуру фінансового управління, забезпечуючи зв'язок між цілями уряду та реальними можливостями фінансової системи.

Ключовим аспектом фінансової політики є застосування інструментів, за допомогою яких держава здійснює регулювання економічних процесів. Фінансові інструменти охоплюють широкий спектр механізмів, що

дозволяють не лише генерувати доходи або забезпечувати витрати, а й стимулювати інноваційний розвиток, підтримувати соціальні програми, реагувати на економічні кризи та коригувати дисбаланси в економіці. Серед основних інструментів можна виокремити податкові ставки, податкові пільги, акцизи, субсидії, трансферти, державні інвестиції, бюджетні програми, механізми державного кредитування, випуск облігацій внутрішньої та зовнішньої позики, регулювання державних закупівель, а також фінансове планування і прогнозування. Хоча інструменти є універсальними за своєю природою, їхня ефективність залежить від правильності застосування та узгодженості з іншими напрямками державної політики. Наприклад, податкові пільги можуть працювати на стимулювання підприємницької діяльності лише в тому випадку, коли адміністрування податків є прозорим, а податкова система — передбачуваною. А державні інвестиції матимуть відчутний ефект, коли вони спрямовані у галузі з високим потенціалом розвитку, а не використовуються як інструмент поточного латання бюджетних прогалин. Державна фінансова політика у сучасних умовах не може існувати ізольовано від глобальних тенденцій. Світова економіка характеризується високою турбулентністю, швидкими змінами технологічних укладів, тенденціями до посилення конкуренції, нестабільністю фінансових ринків та постійним збільшенням вимог до держав щодо якості управління, прозорості та прогнозованості рішень. Це означає, що принципи, структура та інструменти фінансової політики повинні бути гнучкими, здатними адаптуватися до нових реалій, а також відповідати сучасним вимогам. В українських умовах важливість фінансової політики зростає ще більше через необхідність одночасно забезпечувати фінансування соціальної сфери, стабілізувати економічну ситуацію, покривати потреби оборони, виконувати міжнародні зобов'язання та залучати ресурси для післявоєнного відновлення. Саме фінансова політика має створити умови,

за яких ці завдання можуть бути виконані одночасно, навіть попри обмеженість бюджетних ресурсів.

У цьому контексті важливу роль відіграють принципи збалансованості та відповідальності, які передбачають, що державні витрати повинні відповідати реальним можливостям бюджету, а фінансові рішення мають ґрунтуватися на довгострокових прогнозах, а не ситуативних політичних міркуваннях. Особливо це стосується боргової політики, адже надмірне накопичення боргу може обмежити можливості держави у майбутньому, вплинути на суверенний рейтинг, а також створити додаткові ризики для макроекономічної стабільності. Тому боргова політика повинна забезпечувати оптимальне співвідношення між внутрішніми і зовнішніми запозиченнями, ефективне використання кредитних ресурсів, контроль за витратами на обслуговування боргу та дотримання принципу боргової стійкості. У свою чергу податкова політика повинна залишатися справедливою та економічно обґрунтованою, оскільки надмірне податкове навантаження здатне стримувати розвиток бізнесу та інвестиційну активність, тоді як недостатнє податкове навантаження призводить до недофінансування соціальних програм та ключових державних функцій.

Ще одним важливим структурним елементом фінансової політики є управління міжбюджетними відносинами, яке визначає фінансову самостійність регіонів, здатність місцевої влади забезпечувати розвиток територій та виконувати власні повноваження. У цьому аспекті важливо забезпечити справедливий і прозорий розподіл ресурсів між центральним бюджетом і місцевими бюджетами, щоб усі громади могли реалізовувати свої функції незалежно від початкового рівня економічного розвитку. Важливим завданням є також розвиток системи фінансового контролю, адже без чіткої системи аудиту, моніторингу й оцінювання ефективності державних витрат фінансова політика не може забезпечити належний рівень результативності. Контрольна функція допомагає запобігати

корупції, нецільовому використанню коштів, неефективним проектам і забезпечує довіру суспільства та міжнародних партнерів.

Принципи, структура та інструменти фінансової політики формують складну, але логічно взаємопов'язану систему, що забезпечує можливість реалізовувати стратегічні цілі держави. Їх правильне поєднання дає змогу державі підтримувати економічну стабільність, забезпечувати соціальні гарантії, залучати інвестиції, зміцнювати фінансову безпеку та створювати умови для стійкого розвитку. Фінансова політика є не лише технічною сферою, а й важливим індикатором якості державного управління, адже від неї залежить здатність країни адаптуватися до викликів, модернізувати економіку та забезпечувати належний рівень життя населення.

1.3. Моніторинг, оцінювання ефективності та індикатори результативності державної фінансової політики

Система моніторингу та оцінювання (Monitoring & Evaluation — M&E) — невід'ємний елемент сучасного управління публічними фінансами. Вона дозволяє не лише відстежувати виконання бюджетів, а й вимірювати результативність і економічний вплив фінансових рішень. Грамотно спроектована система M&E підвищує підзвітність, сприяє оптимізації витрат і дає підстави для коригування політики на підставі доказової аналітики.

Завдання системи M&E

1. Оцінка відповідності витрат політичним пріоритетам — чи направлені кошти на досягнення поставлених цілей.
2. Вимірювання ефективності програм — результати та ефекти у співвідношенні з витратами.
3. Оцінка впливу на макроекономічні показники — зростання ВВП, зайнятість, інфляція, бюджетне становище.

4. Ідентифікація ризиків та вузьких місць — оперативне виявлення проблемних бюджетних місць.
5. Підвищення прозорості — надання інформації громадськості та міжнародним партнерам.

Ключові індикатори оцінки ефективності

Для систематичної оцінки результативності фінансової політики рекомендується використовувати набір кількісних і якісних індикаторів:

Макроіндикатори

- співвідношення дефіциту до ВВП;
- державний борг (%) до ВВП;
- державні виплати по обслуговуванню боргу до загального бюджету;
- відношення держвидатків до ВВП;
- темп росту реального ВВП та інфляції.

Бюджетні індикатори

- виконання доходної частини бюджету (факт/план) у %;
- виконання видаткової частини бюджету (факт/план) у %;
- частка капітальних видатків у загальних видатках;
- частка заробітних плат і соцвиплат у поточних видатках.

Індикатори ефективності програм

- співвідношення витрат на програму до досягнутих результатів (cost-effectiveness);
- показники результату (наприклад, % працевлаштованих після програми перекваліфікації);
- індикатори впливу (наприклад, зниження рівня бідності на 1 рік після впровадження програми).

Індикатори прозорості та контролю

- час доступу до бюджетних даних у відкритому форматі;
- кількість публічних аудитів та впроваджених рекомендацій;

- індекс відкритості бюджету (Open Budget Index).

Методологія вимірювання та інструменти

1. Система ключових показників результативності (КРІ) — для кожної бюджетної програми окреслюються вимірювані результати, цільові значення і часові межі.
2. Econometric & counterfactual analysis — використовується при оцінці впливу політик (наприклад, оцінка впливу державних інвестицій на регіональний ВВП).
3. Cost-Benefit і Cost-Effectiveness Analysis (CBA/CEA) — для оцінки економічної доцільності програм.
4. Стрес-тести бюджетної стійкості — сценарний аналіз при різних шоках (низькі податкові надходження, зниження зовнішньої допомоги).
5. Dashboards та Ві-системи — інтерактивні панелі з основними фінансовими індикаторами для оперативного моніторингу.
6. Періодичні незалежні оцінки — зовнішні огляди політики міжнародними організаціями або незалежними аудиторами.

Організаційні рекомендації щодо впровадження М&Е

- Обов'язкове призначення КРІ для всіх бюджетних програм ще на етапі формування бюджету;
- Інтеграція фінансових та результативних даних у єдину інформаційну платформу;
- Регулярні звіти про виконання програм (щоквартально/півріччя) з публікацією результатів у відкритому форматі;
- Незалежний огляд (з боку Рахункової палати або міжнародних партнерів) як елемент верифікації достовірності звітів;
- Зворотний зв'язок від бенефіціарів програм — опитування, кейс-стаді, полегшений механізм скарг і пропозицій.

Впровадження культури оцінювання

Окремою складовою є створення культури доказової політики: працівники міністерств та місцевих органів повинні володіти методами оцінки ефективності, планування на основі даних і коригування програм відповідно до отриманих результатів. Це передбачає системні тренінги, створення методичних рекомендацій та менторську підтримку з боку міжнародних партнерів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ

Загальна характеристика сучасного фінансово-економічного середовища, у якому формується державна фінансова політика України

Стан державної фінансової політики України у сучасних умовах визначається низкою взаємопов'язаних факторів: трансформацією економічної структури, впливом воєнної агресії РФ, інтеграційними процесами з Європейським Союзом, залежністю від зовнішньої фінансової підтримки, зростанням соціальних зобов'язань та необхідністю відновлення інфраструктури. Кожен із цих факторів формує специфічну фінансово-економічну динаміку, у рамках якої уряд змушений адаптувати підходи, методи, засоби бюджетного та боргового управління. Попри екстремальні зовнішні умови, в останні роки Україна зберігає базову макрофінансову стабільність. Суттєву роль відіграють міжнародні партнери — МВФ, Світовий банк, ЄС, окремі країни-донори, які забезпечують фінансування поточних бюджетних потреб та програм відновлення. З іншого боку, така залежність сформувала структурний виклик — обмежену фіскальну автономію. Це зумовлює необхідність формування більш прогнозованої моделі управління державними фінансами, розвитку внутрішнього фінансового ринку, підсилення податкової системи та оптимізації бюджетних видатків.

Загальними характеристиками сучасного фінансово-економічного середовища є:

- високий рівень бюджетного дефіциту, зумовлений різким збільшенням видатків на оборону та підтримку соціальної сфери;
- зростання частки зовнішніх грантів та позик у фінансуванні бюджету, що створює ризики боргової стійкості;
- значні інфраструктурні втрати, які вимагають довгострокових інвестицій з бюджетних та позабюджетних джерел;
- складність прогнозування макроекономічних показників через невизначеність, ризики та зміну економічної кон'юнктури;
- стрімка цифровізація фінансових процесів, включно з автоматизацією податкового адміністрування, казначейських операцій, системи державних закупівель;
- інституційна перебудова, спрямована на посилення контролю, прозорості та ефективності фінансової політики згідно зі стандартами ЄС.

У сукупності ці фактори визначають умови, в яких реалізується сучасна фінансова політика держави, формують її специфіку, інструменти та управлінські підходи.

--

2.1. Аналіз доходів державного бюджету України та чинників, що визначають їх формування

Держава повинна формувати свою бюджетну політику таким чином, щоб вона враховувала та гармонізувала потреби всіх ключових суб'єктів: суспільства загалом, самої держави, її територіальних одиниць, бізнесу та кожного громадянина. Особливо в умовах воєнного стану, бюджетна політика має бути чіткою, передбачуваною та спрямованою на безумовне виконання державою своїх зобов'язань. Це стосується насамперед

оборонних потреб, соціальної підтримки населення та стимулювання економічного відновлення. Такий підхід є запорукою того, що бюджетні рішення будуть не лише ефективними та цілісними, але й приносятимуть реальні результати. Для комплексного розуміння економічного стану країни та її адміністративних регіонів використовується зведений (консолідований) бюджет України. Він об'єднує в собі державний бюджет, бюджети місцевого самоврядування та бюджети автономних республік. Цей узагальнений показник надає повне уявлення про загальні обсяги надходжень, витрат, дефіциту та рух фінансових ресурсів.

У рамках цього дослідження ми детально розглянемо виконання бюджету за період з 2020 по 2024 рік. Особливу увагу буде приділено аналізу бюджетних процесів після початку повномасштабного вторгнення, а також оцінці впливу воєнного стану на ключові макроекономічні показники та бюджетну сферу країни.

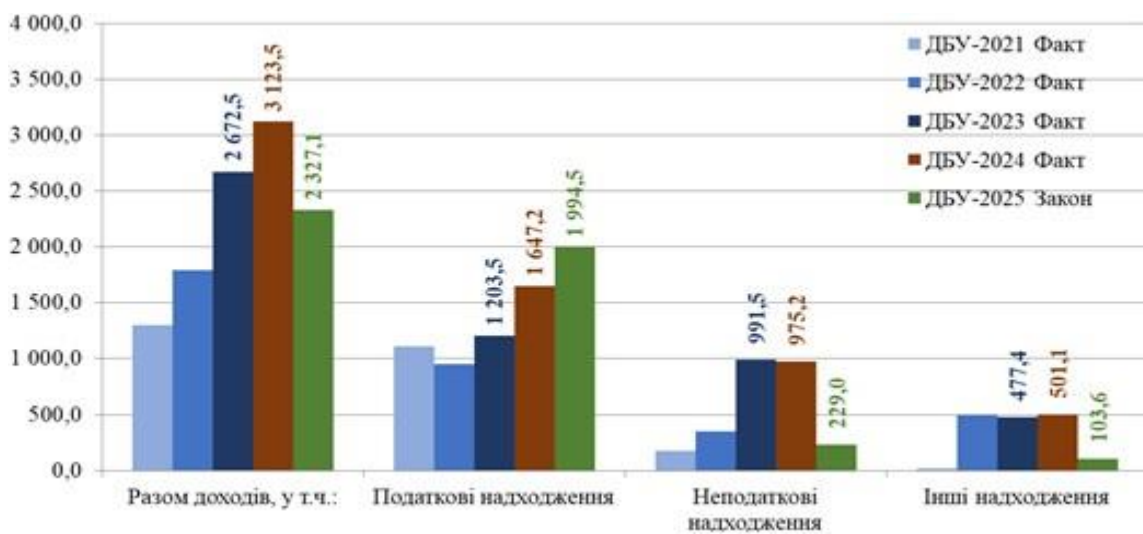
Основні показники консолідованого / державного бюджету: 2020–2024

Таблиця 1. Динаміка основних агрегатів державного бюджету (2020–2024)

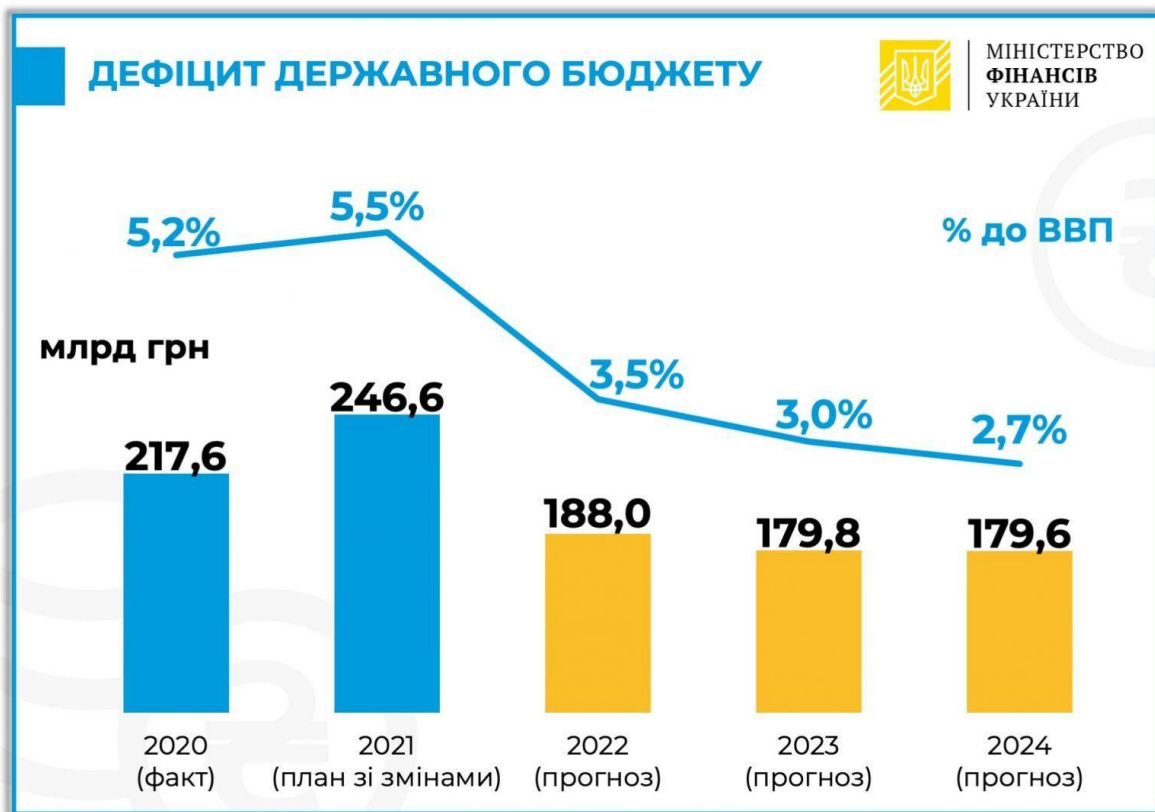
Рік	Доходи (держбюджет)	Видатки (всього)	Дефіцит / перевитрати / перевищення видатків	Коментар
2020	~ 1 337 млрд грн — доходи загального фонду	~ 1 590 млрд грн — доходи загального фонду	дефіцит ≈ 253 млрд грн	Початкові значення
2021	~ 1 368 млрд грн — доходи загального фонду	~ 1 601 млрд грн — доходи загального фонду	дефіцит ≈ 233 млрд грн	до початку війни
2022	~ 1 491 млрд грн — доходи загального фонду	~ 2 700 млрд грн — загальні видатки	дефіцит ≈ 911,1 млрд грн	різке зростання через оборонні та соціальні потреби
2023	~ 2 672,0 млрд грн — доходи	~ 4 014,4 млрд грн — видатки	дефіцит ≈ 1,33 трлн грн	майже подвоєння бюджету порівняно з 2022

Рік	Доходи (держбюджет)	Видатки (всього)	Дефіцит / перевитрати / перевищення видатків	Коментар
2024	~ 3,12 трлн грн — доходи	~ 4,49 трлн грн — видатки	дефіцит ≈ 1,36 трлн грн (≈ 17.7 % ВВП)	підвищене навантаження на бюджет в умовах війни

Графік 1. Динаміка доходів і видатків державного бюджету (2020–2024)

Динаміка доходів державного бюджету України в 2021–2025 рр., млрд грн
Джерело: Мінфін, НБУ.

За період 2023-2024 років доходи бюджету України зросли вдвічі-вдвічі з половиною порівняно з 2021 роком. Основними чинниками такого суттєвого приросту стали: збільшення податкових надходжень, надходження від приватизації державного майна, прибутки державних підприємств, а також надходження від міжнародних партнерів у вигляді допомоги, грантів та позик. В умовах війни фінансова картина країни трансформується. Змінюється не тільки загальний обсяг надходжень, але й їхня структура. Податкові надходження, хоч і залишаються головним джерелом, зазнають змін у своїй частці. Це зумовлено кількома факторами: по-перше, зниженням економічної активності на територіях, що постраждали від бойових дій; по-друге, переорієнтацією бізнесу та змінами в податковому законодавстві; по-третє, зменшенням надходжень від підприємств, які втратили свої виробничі потужності. Паралельно зростає значення позик, міжнародної фінансової допомоги, грантів, державних кредитів та військових облігацій. Ці кошти стають ключовими для покриття

бюджетного дефіциту та фінансування оборонних потреб і програм відновлення. Натомість, частка доходів від підприємницької діяльності та неподаткових надходжень скорочується або стає вкрай нестабільною. Причинами цього є руйнування бізнесів, падіння споживчого попиту, логістичні проблеми та вимушене переміщення населення.

Про збільшення капітальних та інвестиційних витрат:

Як тільки з'явиться можливість, слід спрямувати більше коштів на капітальні та інвестиційні проєкти. Це включає відновлення зруйнованої інфраструктури, будівництво житла для тих, хто був змушений покинути свої домівки, та модернізацію промислових підприємств. Така діяльність стане фундаментом для подальшого економічного розвитку після завершення війни. Необхідно максимально використовувати першу ж нагоду для нарощування інвестицій у ключові сфери: відновлення інфраструктури, забезпечення житлом переселенців та оновлення виробничих потужностей. Це створить сприятливі умови для економічного підйому в повоєнний період. Пріоритетом має стати збільшення витрат на капітальні проєкти та інвестиції, зокрема на відбудову інфраструктури, будівництво житла для внутрішньо переміщених осіб та модернізацію виробничих потужностей. Це є необхідною умовою для стимулювання економічного зростання після війни. Про оптимізацію податкової політики: Податкову політику потрібно зробити більш ефективною, щоб підтримати бізнес, який вистояв під час війни. Це означає створення стимулів для інвестування, відновлення виробництва та залучення іноземного капіталу. Необхідно переглянути податкову систему, щоб вона сприяла розвитку підприємництва, яке пережило війну, заохочувала інвестиції, відновлення виробничих процесів та приваблювала іноземні інвестиції.

Оптимізація податків є ключовою для підтримки бізнесу, що вижив у воєнний час, стимулювання інвестиційної активності, відновлення виробництва та залучення іноземного капіталу.

Про прозорість бюджетної звітності: Бюджетна звітність має бути максимально відкритою та зрозумілою для всіх. Це допоможе зміцнити довіру як з боку громадян, так і міжнародних партнерів, а також забезпечить ефективне планування процесів відновлення.

Забезпечення повної прозорості та публічності бюджетної звітності є важливим кроком для підвищення довіри суспільства та донорів, а також для ефективного планування повоєнного відновлення. Необхідно зробити бюджетну звітність максимально прозорою та доступною для громадськості. Це сприятиме зміцненню довіри громадян та донорів, а також дозволить більш ефективно планувати заходи з відновлення.

Про збалансування видатків: Важливо знайти золоту середину між витратами на оборону, соціальні потреби та інвестиції. Надмірні витрати на оборону можуть призвести до збільшення дефіциту бюджету, тоді як недостатнє фінансування безпеки ставить під загрозу стабільність. Потрібен компроміс, який базуватиметься на чітко визначених пріоритетах. Необхідно досягти балансу між оборонними, соціальними та інвестиційними видатками. Надмірні витрати на оборону можуть поглибити бюджетний дефіцит, а недостатнє фінансування безпеки – поставити під загрозу національну безпеку. Ключовим є пошук компромісу, що спирається на чіткі пріоритети.

Збалансоване фінансування оборонних потреб, соціальних програм та інвестиційних

2.2. Аналіз видатків державного бюджету України та ефективності їх розподілу

Економічна сутність бюджетних видатків полягає у тому, що держава через них має можливість здійснювати перерозподіл ресурсів, стимулювати зростання національного доходу, регулювати структуру економіки, підтримувати розвиток галузей, підвищувати конкурентоспроможність. Соціальна природа бюджетних видатків полягає у тому, що вони забезпечують відтворення робочої сили, надають можливості для соціального захисту, реалізації політики соціальної справедливості. Згідно з законодавством (наприклад, Бюджетний кодекс України), видатки бюджету — це кошти, спрямовані на виконання бюджетних програм. До них не належать: погашення боргу, надання кредитів з бюджету, розміщення бюджетних коштів на депозитах, купівля цінних паперів, повернення надміру сплачених до бюджету сум тощо. Бюджетні видатки характеризуються як кількісно (сума), так і якісно (призначення). Саме через бюджетні видатки держава може впливати на структурні перетворення, підтримку економіки, соціальну стабільність. У контексті воєнного стану важливими стають видатки на оборону, безпеку, соціальну підтримку, відновлення інфраструктури, допомогу внутрішньо переміщеним особам, що формує нову пріоритетність у бюджетній політиці.

Нижче наведено динаміку видатків і доходів державного бюджету України за 2022–2024 рр., щоб демонструвати, як воєнний стан вплинув на загальну бюджетну структуру та обсяги.

Рік	Доходи, млрд грн	Видатки, млрд грн	Дефіцит / Перевищення видатків*
2022	~ 1 800–2 000 млрд грн*	(точна загальна цифра публічно не агрегована)	—
2023	2 672,0 млрд грн	4 014,4 млрд грн	~ 1 342,4 млрд грн (різниця)
2024	3 120,5 млрд грн	4 479,3 млрд грн	~ 1 358,8 млрд грн (різниця)

За 2023 рік доходи державного бюджету України становили 2 672,0 млрд грн, тоді як видатки — 4 014,4 млрд грн. Виділено значні кошти на оборону, соціальні витрати, підтримку внутрішньо переміщених, пенсії та субсидії. За 2024 рік доходи сягнули 3 120,5 млрд грн, видатки — 4 479,3 млрд грн. Такий ріст пов'язаний із продовженням воєнного стану, збільшенням витрат на безпеку, оборону, відбудову, соціальну допомогу.

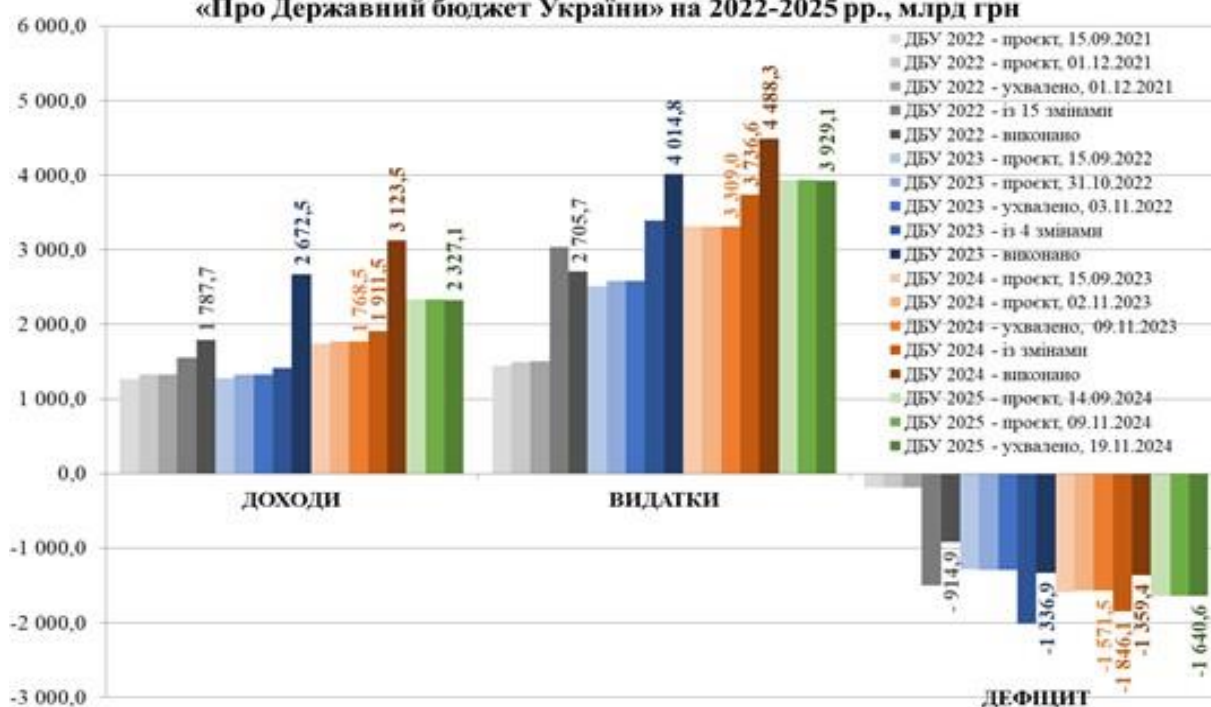
Дефіцит бюджету (різниця між видатками та доходами) у ці роки — понад 1 трлн грн на рік, що підкреслює величезне навантаження на держфінанси в умовах війни.

Динаміка доходів, видатків та дефіциту державного бюджету України в 2021–2025 рр., млрд грн, % ВВП

Джерело: Мінфін, НБУ.

**Основні показники проектів та Законів України
«Про Державний бюджет України» на 2022-2025 рр., млрд грн**

Динаміка доходів, видатків та дефіциту державного бюджету України в 2022–2025 рр., млрд грн

Джерело: складено на основі показників проектів та Законів України «Про Державний бюджет України» на відповідні роки, даних Мінфіну.

Пріоритети бюджету зміщуються в бік оборони та безпеки, що вимагає значних інвестицій у зміцнення обороноздатності: Основна частина видатків спрямовується на забезпечення військової готовності, придбання сучасної зброї та техніки, утримання особового складу армії, розвиток логістичних систем та будівництво оборонних споруд. Це визначає нові пріоритети у формуванні державної фінансової політики.

Соціальна сфера залишається важливою, отримуючи значні кошти на:

Підтримку громадян: Держава забезпечує соціальні виплати, надає допомогу внутрішньо переміщеним особам, виплачує пенсії, надає субсидії на житло, а також фінансує відновлення зруйнованого житла та інфраструктури.

Відбудова та розвиток інфраструктури потребують значних капіталовкладень: Відновлення зруйнованого: Значні ресурси спрямовуються на відновлення пошкоджених об'єктів, ремонт доріг, мостів, житлових будинків, соціальних установ та модернізацію інженерних мереж. Фінансові надходження до бюджету зазнають тиску через економічні виклики: Зменшення доходів від бізнесу: Втрата виробничих потужностей, руйнування, переміщення підприємств та тимчасова окупація територій призводять до скорочення надходжень від підприємницької діяльності, виробництва та податків з бізнесу. Внаслідок цього державний бюджет стає все більш залежним від зовнішньої фінансової допомоги, грантів та позик.

2.3. Аналіз ефективності поточних механізмів реалізації фінансової політики

У сучасних умовах, коли економічні процеси стають дедалі складнішими, а зовнішні ризики зростають, важливо не просто мати сформовану фінансову політику, а й розуміти, наскільки ефективно працюють її окремі інструменти й чи забезпечують вони той результат, який очікувався при їх прийнятті. Під ефективністю механізмів реалізації фінансової політики зазвичай розуміють ступінь відповідності фактичних результатів визначеним цілям, а також можливість адаптації цих механізмів до змін зовнішнього середовища. У цьому контексті аналіз охоплює діяльність бюджетної системи, податкової політики, державного боргового менеджменту, міжбюджетних відносин, а також системи державних інвестицій і фінансового контролю. Важливим є те, що всі ці механізми взаємопов'язані: недоліки у податковій сфері одразу позначаються на доходах бюджету, дисбаланси бюджету провокують зростання державного

боргу, а неефективний фінансовий контроль призводить до втрати ресурсів, які могли б бути спрямовані на стратегічні напрями розвитку.

Для оцінки ефективності фінансової політики зазвичай використовують як кількісні, так і якісні показники. Кількісні показники дають можливість оцінити, наприклад, рівень зростання ВВП, дефіцит бюджету, податкове навантаження, динаміку державного боргу чи рівень інфляції. Якісні показники відображають здатність держави забезпечувати прогнозованість фіскальної політики, стабільність податкових правил, рівень довіри бізнесу та населення до державних інститутів. Коли ці параметри аналізуються комплексно, можна отримати досить чітке уявлення про те, у яких сферах фінансова політика спрацьовує належним чином, а де необхідні реформи. Серед основних інструментів, що прямо впливають на ефективність реалізації фінансової політики, можна виділити податкові механізми, бюджетне планування, боргову політику, державні інвестиційні програми, трансфери між бюджетами різних рівнів, а також систему фінансового контролю й аудиту. Роль кожного з цих інструментів може бути різною залежно від економічної ситуації.

Одним із найважливіших механізмів є податкова система, адже вона формує основну частину доходів державного бюджету. Ефективність податкового механізму оцінюється за такими критеріями, як стабільність податкових ставок, рівень податкового тиску, простота адміністрування податків, рівень тінізації економіки та відповідність податкової системи потребам бізнесу й населення. У багатьох випадках низька ефективність податкового адміністрування призводить до недоотримання доходів, що, у свою чергу, створює додатковий тиск на бюджет. Проблеми, пов'язані з надмірною складністю податкових процедур, часто стають причиною для ухилення від сплати податків або переходу бізнесу “в тінь”. Саме тому аналіз ефективності податкової системи передбачає оцінку не лише фактичних надходжень, а й здатності податкової політики стимулювати

розвиток економіки. Ефективність бюджетного механізму визначається тим, наскільки раціонально держава планує й розподіляє кошти, чи враховуються пріоритети економічного розвитку та реальні потреби населення. Проблеми можуть виникати тоді, коли бюджет формується з великим дефіцитом, коли частка неефективних чи завищених видатків є надто високою, а контроль за їх використанням недостатній. Також серйозним викликом є так зване “проїдання бюджету”, коли кошти спрямовуються переважно на поточні витрати, а інвестиційні програми залишаються недофінансованими. Оцінюючи ефективність бюджетної політики, важливо враховувати співвідношення між поточними та капітальними видатками, прозорість бюджетного процесу, рівень виконання бюджетних програм та ступінь залежності бюджету від зовнішніх джерел фінансування.

Одним із найскладніших елементів фінансової політики є управління державним боргом. Високий рівень боргового навантаження може бути прийнятним, якщо боргові кошти спрямовуються на розвиткові проекти, що генерують економічне зростання, але небезпечним, коли позики використовуються лише для покриття дефіциту бюджету. Ефективність боргової політики визначається насамперед здатністю держави обслуговувати борг без створення надмірного тиску на бюджет і без ризику виникнення боргової кризи. Аналіз боргових механізмів передбачає оцінку структури боргу, його вартості, термінів погашення, а також співвідношення зовнішнього та внутрішнього боргу. Важливо розуміти, що борг сам по собі не є негативним явищем — він може бути ефективним інструментом розвитку, але за умови грамотного управління.

Суттєву роль у реалізації фінансової політики відіграють міжбюджетні відносини. Ефективність цього механізму полягає в забезпеченні справедливого розподілу ресурсів між регіонами, усуненні фінансових диспропорцій і створенні рівних можливостей для розвитку територій.

Якщо система міжбюджетних трансфертів працює неефективно, це призводить або до надмірної залежності регіонів від дотацій, або до того, що частина територій розвивається значно швидше, ніж інші, що створює соціальну та економічну нерівність.

Показники ефективності механізмів фінансової політики (у відсотках)

Рік	Виконання бюджету	Рівень тінізації економіки	Дефіцит бюджету	Зростання ВВП	Боргове навантаження
2020	94%	32%	6,1%	-3,8%	50%
2021	96%	30%	4,5%	2,9%	49%
2022	92%	35%	5,8%	-2,1%	57%
2023	95%	31%	4,9%	3,2%	55%

Ці дані демонструють, що ефективність залежить від зовнішніх умов, таких як кризи, воєнні дії, світові економічні коливання, та внутрішніх чинників: якості управління, рівня прозорості, наявності реформ. Наприклад, у роки економічної нестабільності одразу зростає дефіцит бюджету та боргове навантаження, а рівень тінізації економіки підвищується через падіння ділової активності й посилення ризиків для бізнесу. Натомість у періоди відносної стабільності можна бачити покращення показників виконання бюджету та зростання ВВП. Важливим аспектом аналізу є також якість фінансового контролю. Ефективність роботи контролюючих органів впливає на здатність держави запобігати нецільовому використанню коштів, корупційним схемам та фінансовим махінаціям. Якщо контроль слабкий, то навіть найкраще сформована фінансова політика не дасть очікуваних результатів. У цьому напрямі особливо важливими є прозорість бюджетних процесів, незалежність аудиторських служб і наявність реальних механізмів притягнення до відповідальності за порушення. можна сказати, що ефективність механізмів реалізації фінансової політики

визначається сукупністю економічних, адміністративних і соціальних чинників. Вона залежить не лише від наявності сучасних інструментів, а й від того, наскільки держава здатна забезпечити стабільність податкових правил, передбачуваність бюджетної політики та грамотне управління боргом. Важливо, щоб усі елементи фінансової системи функціонували узгоджено й доповнювали один одного, адже лише в цьому випадку фінансова політика може забезпечити економічне зростання, підвищення добробуту населення та стійкість державних фінансів. У сучасних умовах держава має зосередитися на удосконаленні податкового адміністрування, підвищенні прозорості бюджетних процесів, оптимізації боргової політики та впровадженні нових цифрових інструментів контролю, які дозволять значно підвищити ефективність фінансової політики в цілому.

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

3.1 Державна фінансова політика у системі забезпечення соціально- економічного розвитку України

Основні напрямки розвитку держави та їх відображення у фінансовій політиці. Пріоритети, що визначають розвиток економіки та суспільства країни, зазвичай знаходять своє втілення у фінансовій політиці. Ця політика є наріжним каменем економічного курсу держави і регулює фінансові взаємини між владою, громадськими організаціями та громадянами. Головна мета фінансової політики – забезпечити стабільний суспільний розвиток, оновити джерела ресурсів та створити сприятливі умови для активного підприємництва. Сучасна фінансова політика характеризується прагненням до збалансованого розвитку економічної та соціальної сфер, гарантуванням основних прав громадян, свободою вибору місця проживання, а також посиленням обороноздатності та зміцненням геополітичних позицій країни. Уряд зосереджує зусилля на побудові такої системи управління, яка сприятиме розвитку інфраструктури, оновленню економічного середовища та ефективному відтворенню ресурсів. Бюджет виконує не лише функцію розподілу фінансових ресурсів, але й слугує комплексним механізмом для узгодження різних напрямків фінансової діяльності, таких як податкова, інвестиційна, грошово-кредитна та соціальна політика. Усі ці напрямки спрямовані на досягнення головної мети – покращення добробуту населення. Саме бюджет визначає баланс інтересів та створює умови для зростання споживання та економічного відтворення. У рамках фінансової політики розглядаються такі поняття, як бюджетне право, система організації бюджетів, взаємовідносини між різними рівнями бюджетів та механізми їх функціонування. Скоординована робота цих елементів дозволяє ефективно управляти фінансовими процесами, забезпечувати оптимальний розподіл ресурсів та підтримувати

стабільність економічного розвитку. Сучасна бюджетна політика України спрямована на модернізацію промисловості, розвиток транспортної та енергетичної інфраструктури, стимулювання інновацій, підвищення ефективності державного управління та інтеграцію до європейського економічного простору. Подальша ефективність фінансової політики залежить від обраної моделі розвитку: інноваційної, що базується на модернізації та енергозбереженні, або консервативної, де основними рушіями зростання залишаються традиційні галузі. Фінансова політика України спрямована на створення умов для економічного зростання, заохочення підприємницької діяльності, залучення інвестицій та підвищення рівня життя громадян. Держава проводить реформу податкової системи, яка передбачає зменшення податкового навантаження, скасування неефективних пільг, оптимізацію зборів та спрощення адміністрування. Одним із ключових завдань сьогодення є гармонізація фінансової політики з соціальною. Цілі соціальної політики включають зміцнення соціальної безпеки, цільову підтримку найменш захищених верств населення.

Динаміка ключових показників бюджету України (2020–2024 рр.)

Рік	Державні доходи, млрд грн	Видатки, млрд грн	Дефіцит/Профіцит	Частка видатків на оборону, %	Соціальні видатки, млрд грн
2020	1076	1288	–212	5,9	468
2021	1227	1351	–124	6,1	504
2022	1349	2575	–1226	33,0	587
2023	1518	2971	–1453	36,7	624
2024*	1640	3290	–1650	37,5	655

3.2. Зарубіжний досвід проведення фінансової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою

У контексті посилення глобалізаційних процесів значимість вивчення зарубіжного досвіду у сфері фінансової політики суттєво зросла. Це пов'язано як із позитивними аспектами, такими як розповсюдження сучасних методів державного управління, нові можливості для підвищення рівня життя населення та швидкий обмін технологіями, так і з негативними факторами — зростанням нерівності між країнами, загостренням економічних дисбалансів, маргіналізацією певних держав та збільшенням ризиків порушення їх суверенітету.

Процеси економічної інтеграції у світі сприяли формуванню спільних підходів у фінансовій політиці, особливо в питаннях контролю дефіциту бюджету та управління державним боргом. Проте національні фінансові системи, які розвивалися роками, все ж зберігають значні відмінності у структурі державних витрат, рівні бюджетних доходів, податковій системі та способах її адміністрування.

За умов суттєвої економічної невизначеності фінансова політика набуває особливих рис, формуючись під впливом моделі розвитку економіки країни, її географічних і національних характеристик, ступеня інтеграції у світову економіку, внутрішньої ситуації та міжнародного становища. Аналіз зарубіжного досвіду фінансової політики в період 2020–2025 років виявляє дві основні її форми: стримувальну і стимулюючу.

Стримуюча фінансова політика спрямована на підтримання збалансованості публічних фінансів за рахунок посилення податкового навантаження і скорочення видатків. Таку політику здебільшого впроваджують у періоди гострих криз та зовнішніх шоків, особливо в країнах із високим рівнем життя і значним фінансовим ресурсом (наприклад, Німеччина, державах Північної Європи), а також у державах єврозони з ускладненою економічною ситуацією (Ірландія, Португалія,

Іспанія, Греція). У трансформаційних економіках дана політика часто формується під впливом рекомендацій міжнародних фінансових організацій, які надають підтримку у подоланні криз і проведенні структурних реформ.

Стимулююча фінансова політика базується на активізації економічного зростання через зниження податкового тиску й оптимізацію державних витрат. Вона застосовується, зокрема, у Франції, Данії, Великій Британії, а також у країнах, що пішли шляхом так званої «наздоганяючої модернізації» — Південній Кореї, Сінгапурі, Китаї, Малайзії. Хоч її результати не проявляються миттєво, така політика забезпечує довготривале оновлення структури економіки, зростання доходів бюджету та посилення фінансової стабільності.

Європейська соціально-економічна модель

Британська	Скандинавська	Континентальна	Середньоморська
Великобританія, Ірландія	Швеція, Данія	Франція, Німеччина	Італія, Іспанія, Португалія
Надання ринку (не державі) переваги в управлінні механізмом розподілу ресурсів; частка ВВП, що перерозподіляється державою, не надто висока.	Безкоштовні соціальні послуги; заохочення повної зайнятості; заохочення створення робочих місць у громадському секторі; дуже висока частка ВВП перерозподіляється державою.	Рівень соціального захисту громадянина визначається результатами на ринку праці; соціальна політика залежить від спроможності суспільства забезпечити зайнятість; частка ВВП, що перерозподіляється державою значна.	Сильно розвинене пенсійне забезпечення, іноді на шкоду системі сімейної допомоги та допомоги по безробіттю; рівень соціального захисту відносно низький; система соціального страхування дуже диференційована; частка перерозподіленого ВВП помірна.

Одним із важливих негативних наслідків воєнного стану (2022–2025 роки) для світової економіки стало посилення фінансово-економічної нестабільності. Міжнародні ринки пережили значні потрясіння, які особливо сильно торкнулися країн із високим ступенем інтеграції в глобальні фінансові системи та значною залежністю від зовнішніх факторів. У сфері доходів бюджетної політики ключовим показником є співвідношення доходів бюджету до ВВП. У період 2020–2025 років він знизився в провідних країнах світу через зовнішні потрясіння, зменшення економічної активності та потребу в податкових пільгах для підтримки бізнесу. Другим важливим показником є співвідношення видатків до ВВП, яке показує рівень державного втручання через перерозподіл частини національного доходу. Розвинені країни традиційно прагнуть скоротити цей показник завдяки оптимізації ресурсів і впровадженню фіскальних правил, які перешкоджають надмірним витратам. Наприклад, в період 2020–2025 років Іспанія продовжила дотримуватися правил обмеження дефіциту для центрального уряду та муніципалітетів, а Ірландія зберегла роботу незалежної бюджетної ради для оцінки фінансової стабільності. У країнах Близького Сходу та Латинської Америки, навпаки, спостерігається тенденція до зростання державних витрат. Це обумовлено очікуванням стабільних доходів від експорту енергоресурсів. Саудівська Аравія активно вклала кошти у програми підтримки вразливих верств населення та розширення зайнятості в державному секторі. Об'єднані Арабські Емірати інвестували у розвиток інфраструктури. Уряди Тунісу, Єгипту, Лівії та Ємену суттєво наростили соціальні витрати у відповідь на внутрішні соціально-економічні виклики.

Новим трендом 2020–2025 років стало переорієнтування фінансових ресурсів країн Перської затоки з іміджевих проектів на стабілізаційні та соціальні програми. Значна частина коштів спрямовується на житлове будівництво, розвиток освіти, підготовку кадрів та інфраструктурні

об'єкти. Нігерія запускала стабілізаційний фонд, інфраструктурні проекти та фонд для майбутніх поколінь. В багатьох країнах невеликий бюджетний дефіцит вважається природним явищем, що дає змогу державі стимулювати економічний розвиток. Проте воєнний стан спричинив суттєве збільшення видатків, зменшення доходів і сповільнення економіки, що призвело до зростання і абсолютних, і відносних показників дефіциту в розвинених країнах. Управління державним боргом залишалося одним із ключових засобів боротьби з наслідками зовнішніх шоків для економіки. Цінним є також досвід країн, що розвиваються, зокрема Таїланду, який першим серед таких держав розпочав запровадження системи бюджетування, орієнтованого на результат. Попри часткові успіхи, реформа не дала очікуваних результатів через недостатню підтримку з боку політичних еліт та державних службовців. Цей досвід демонструє важливість інституційної спроможності та політичної волі у впровадженні фінансових реформ.

3.3 Шляхи вдосконалення інституційних засад бюджетної політики

Нині в Україні одним із надзвичайно важливих завдань у галузі фінансової політики є недопущення подальшого зниження рівня життя найменш забезпечених і найуразливіших верств населення. Держава має гарантувати, що рівень життя громадян не впаде нижче від прожиткового мінімуму та фактичних потреб, необхідних для гідного життя. В умовах обмежених фінансових ресурсів та значних витрат, спричинених воєнним станом, потрібне збалансоване та обґрунтоване нормування розподілу ресурсів, яке базується на комплексній системі показників державних соціальних стандартів і актуальних соціальних норм, розрахованих з урахуванням мінімальних потреб та можливостей суспільства у 2024 р.

Основні принципи, на яких повинна базуватися ефективна фінансова політика України:

- недопущення випереджаючого зростання державних видатків над темпами зростання економіки;
- безумовне виконання зобов'язань державного та місцевого управління, що підтверджені результатами інвентаризації та оцінки ефективності;
- орієнтація видатків на досягнення кінцевих соціально-економічних результатів, а не лише на фіскальні показники;
- пріоритет середньострокового планування фінансів, яке відображає стратегічні напрями розвитку країни;
- конкурентні та прозорі засади розподілу бюджетних ресурсів;
- відкритість та загальнодоступність інформації про використання фінансових ресурсів на всіх рівнях бюджетної системи.

Протягом 2022–2024 рр. Українська влада здійснила низку заходів щодо підтримки економіки й населення в умовах воєнного стану, зокрема: спрямування бюджетних коштів на забезпечення обороноздатності, стабілізацію цін на соціально важливі товари, підтримку підприємств критичної інфраструктури та соціальних програм. Проте оцінка

ефективності цих заходів виявляє, що їх результативність була обмеженою, у тому числі через структурні проблеми у розробці та реалізації фінансової політики. Основні недоліки :

1. Відсутність системного бачення майбутнього розвитку, що проявляється у фрагментарності реформ, частих змінах пріоритетів, а також у недосконалому плануванні фінансових ініціатив, які не завжди узгоджуються з довгостроковими стратегічними цілями держави.
2. Незадовільна увага до політики соціальної справедливості, що створює ризики для соціальної стабільності та підриває довіру населення до урядових рішень.
3. Висока частка доходів бюджету формується за рахунок діяльності стратегічних державних підприємств, але політика щодо цих підприємств залишається недостатньо прозорою та ефективною; частина рішень більше орієнтована на вплив окремих груп інтересів, ніж на посилення фінансової стійкості цих підприємств.
4. Непрозорий розподіл фінансових ресурсів, що не завжди відповідає принципам ефективною фінансовою політики, спрямованою на соціально-економічний розвиток. Наприклад, у бюджеті окремих попередніх років спостерігалось скорочення видатків на регіональні програми розвитку, освіту та науку, у той час як фінансування окремих центральних органів влади значно зростало.
5. Практика нецільового використання бюджетних коштів, коли частина ресурсу спрямовувалася не на соціальну підтримку вразливих верств населення та на модернізацію критичних секторів економіки, а на менш пріоритетні напрями.
6. Невиконання видатковою частини бюджету, що зумовлено обмеженими можливостями виконавчої влади ефективно реалізовувати складні бюджетні програми, особливо ті, що мають безпосередній вплив на підтримку бізнесу та населення.

Ефективність соціально-економічної та фінансової політики в Україні значною мірою залежить від політичної волі керівництва країни, усвідомлення пріоритетності загальнодержавних інтересів та побудови дієвого механізму реалізації відповідних рішень через інститути фінансової системи. Це вимагає наявності сучасного правового поля, чітких фінансових стратегій і відповідальності урядовців перед громадянами України. Сучасний контекст зумовлює необхідність подолати період політичної нестабільності та безвідповідальності, зміцнити державні інститути й забезпечити ефективне управління фінансами в інтересах суспільства.

Удосконалення фінансової політики передбачає:

- перегляд існуючого підходу до планування доходів і видатків бюджету з обов'язковою прив'язкою до запланованих реформ;
- реформування політики щодо стратегічних державних підприємств із метою підвищення прозорості, конкурентоспроможності та прибутковості;
- вдосконалення механізмів розподілу та контролю за використанням бюджетних коштів;
- посилення інституційної спроможності органів влади щодо реалізації та моніторингу державних фінансових програм.

Висновок

Під час виконання аналізу ефективності поточних механізмів реалізації фінансової політики ми дійшли висновку, що навіть за наявності сформованої системи інструментів держава все ще стикається з низкою проблем, які знижують результативність фінансового регулювання. При порівнянні теоретичних положень з реальними показниками, було виявлено, що багато інструментів працюють не так, як це передбачено законодавством чи нормативними документами, а подекуди їхня дія взагалі втрачає практичний зміст через економічну нестабільність і зовнішні ризики. Аналізуючи податкову сферу, ми з'ясували, що високий рівень податкового навантаження створює для бізнесу додаткові труднощі, через що частина підприємців вимушена переходити в тіньовий сектор. Дослідивши статистику надходжень помітно, що державі доводиться компенсувати втрати жорсткішим контролем, що ще більше ускладнює взаємодію між бізнесом і державними органами. Досліджуючи бюджетні механізми, виявилось, що значна частина коштів продовжує спрямовуватися на поточні видатки, тоді як інвестиційні програми скорочуються. На мою думку, це створює замкнене коло: низькі державні інвестиції уповільнюють зростання економіки, а повільне зростання, у свою чергу, зменшує доходи бюджету. Особливо критичною виявилася ситуація з державним боргом. Аналіз структури зобов'язань показав, що значна частка позик не спрямована на розвиток, а використовується лише для покриття дефіциту. Через це борг зростає, а держава змушена витратити значні кошти на його обслуговування. Міжбюджетні відносини, виявилися ще одним слабким місцем: деякі регіони фактично не мотивовані збільшувати власні доходи, оскільки отримують стабільні дотації, а це знижує загальну ефективність фінансової системи. Дослідивши стан фінансового контролю, можна дійти висновку, що без належного

моніторингу та відповідальності за порушення будь-які фінансові інструменти втрачають силу. Нерідко слабкий контроль дозволяє неефективно використовувати бюджетні кошти, що знижує довіру до державних фінансів загалом.

Після узагальнення всіх отриманих даних можна виокремити кілька рекомендацій, які можуть підвищити результативність фінансової політики. Необхідно прискорити цифровізацію податкового адміністрування, оскільки автоматизація процесів зменшує можливість помилок, упередженості та корупційних ризиків. Варто запровадити систему оцінювання бюджетних програм за їхньою фактичною результативністю, а не формальними показниками. Ефективність державних витрат може зрости, якщо фінансування отримуватимуть лише ті проєкти, які демонструють реальний ефект. Щодо боргової політики, то я вважаю, що необхідно підвищити частку довгострокових та дешевших інструментів, щоб зменшити навантаження на бюджет у найближчі роки. Аналізуючи міжбюджетні відносини, можна дійти висновку, що для стимулювання розвитку регіонів варто переглянути формули розподілу трансфертів, створивши умови, за яких місцева влада буде зацікавлена збільшувати власну фінансову базу, а не лише отримувати допомогу. Без модернізації системи фінансового контролю, посилення аудиту та реальної відповідальності посадових осіб забезпечити ефективну реалізацію фінансової політики буде неможливо.

Список використаних джерел

1. Александрова М. М. Фінансова політика в умовах економічної нестабільності: монографія. Київ: КНЕУ, 2020. 284 с.
2. Барановський О. І. Фінансова безпека держави: теорія та практика. Київ: Кондор, 2019. 512 с.
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010р. № 2456-VI. Остання редакція: 01.05.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник. Київ: НІОС, 2018. 528 с.
5. Геєць В. М. Сучасні виклики фінансової політики України. Економіка України. 2021. № 4. С. 3–17.
6. Глуценко О. В. Податкова політика як інструмент фінансового регулювання економіки. Причорноморські економічні студії. 2020. № 52. С. 110–114.
7. Голина А. В., Криклій О. В. Оцінка ефективності фінансового контролю в Україні. Фінанси України. 2020. № 7. С. 45–57.
8. Губар Є. О., Хомутенко В. П. Механізми забезпечення стійкості державних фінансів. Фінансовий простір. 2019. № 2. С. 22–28.
9. Державна казначейська служба України. Показники виконання державного бюджету. URL: <https://www.treasury.gov.ua>
10. Державна служба статистики України. Офіційна статистична інформація. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
11. Дзюблюк О. В. Фіскальна політика держави та її вплив на економічну динаміку. Економічний часопис. 2021. № 3. С. 14–22.
12. Краус Н. М. Сучасний стан державного боргу та його вплив на макроекономічну стабільність. Фінансова аналітика. 2022. № 1. С. 56–62.

13. Гузар Б. С. Сучасний стан та напрями удосконалення бюджетного менеджменту в Україні. Ефективна економіка. 2021. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/91.pdf
14. Коломієць Г. І. Розвиток міжбюджетних відносин в Україні: проблеми та перспективи. Регіональна економіка. 2020. № 4. С. 78–85.
15. Крисоватий А. І., Федосов В. М. Фінансове регулювання економічних процесів: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 412 с.
16. Даценко Г. В. Податок на прибуток: зарубіжний досвід, контроль розрахунків зі сплати податку. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2018. № 2. С. 204-208. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=26945.pdf>
17. Лисяк Л. В. Фінансова політика та її роль у соціально-економічному розвитку держави. Київ: ДННУ АФУ, 2019. 304 с.
18. Грубляк О. М., Холявко Н. І., Жаворонок А. В. Оцінка ефективності управління дефіцитом державного бюджету України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2020. № 3(23). С. 130-141. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/224551/224780>
19. Міністерство фінансів України. Офіційні показники бюджету. URL: <https://mof.gov.ua>
20. Латковський П.П. Фінансова політика в умовах військового стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 1. С. 223-227. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/44.pdf>
21. Ливдар М. В. Вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток регіону. Економіка та суспільство. 2016. № 2. С. 563-566. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/100.pdf
22. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія. Київ: ДННУ АФУ, 2009. 600 с.
23. Офіційний сайт Фінансового порталу Мінфін. Видатки Зведеного

- бюджету України. URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense>
24. Офіційний сайт Фінансового порталу Мінфін. Доходи Зведеного бюджету України. URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income>
25. Офіційний сайт Фінансового порталу Мінфін. Зведений бюджет України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons>
26. Лисяк Л. В. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія. Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. 396 с.
27. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 364 с.
28. Панченко В. Г. Ефективність податкового адміністрування в Україні: виклики та напрями вдосконалення. Бюджет і фінанси. 2021. № 2. С. 91–98.
29. Пилипенко А. А. Державний фінансовий контроль: теорія і практика. Харків: Право, 2017. 276 с.
30. Савчук О. М. Фінансова політика держави в умовах глобальних викликів. Світ фінансів. 2022. № 1. С. 112–121.
31. Чугунов І. Я., Павелко А. В. Фінансова політика в умовах трансформації економіки: монографія. Київ: КНЕУ, 2020. 368 с.
32. OECD. Fiscal Sustainability Review 2021. URL: <https://www.oecd.org>
33. International Monetary Fund. Fiscal Monitor 2022. URL:
<https://www.imf.org>
34. International Monetary Fund. Fiscal Policy and Long-Term Growth. Washington: IMF, 2020. 124 p. URL: <https://www.imf.org>
35. Мейш А. В., Ільченко О. М. Бюджетна політика України як основа макроекономічної стабільності. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. № 3. С. 122–127. URL:
<http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/27-16.pdf>

36. Мостицька Н. А. Фінансова політика країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Ефективна економіка. 2019. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/160.pdf
37. Мярковський А. І. Стратегічні напрями розвитку системи управління державними фінансами. Фінанси України. 2013. № 8. С. 7-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2013_8_3
38. World Bank. Public Expenditure Review: Strengthening Fiscal Resilience. Washington: World Bank Group, 2020. 215 p. URL: <https://www.worldbank.org>
39. Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності: проект закону України № 6445 від 15.12.2021р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73470
40. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»: Закон України від 13.04.2020р. № 553-IX. Остання редакція: 06.03.2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-20>
41. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019р. №94-IX. Остання редакція: 10.12.2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20>
42. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020р. № 1082-IX Остання редакція: 09.12.2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20>
43. Чугунов І. Я. Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра екон. наук. 08.04.01. Київ: Інститут економічного прогнозування НАН України, 2003. 37 с.
44. Чугунов І. Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни. Казна України. 2014. № 6. С. 25-2
45. Чугунов І. Я., Ігнатюк І. М. Формування видатків бюджету у системі

- соціально-економічного розвитку країни. Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. 2016. № 28/1. С. 217-226.
46. Bloomberg Tax. International direct and indirect Tax COVID-19 Roadmap (2020). URL: <https://aboutbtax.com/PH8>, <https://aboutbtax.com/PH9>
47. Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC), Fiscal Panorama of Latin America and the Caribbean, 2021 (LC/PUB.2021/5-P), Santiago, 2021.
URL:
https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/46809/1/S2100169_en.pdf
48. Spending reviews: some insights from practitioners / edited by Elva Bova, Riccardo Ercoli and Xavier Vanden Bosch. DISCUSSION PAPER 135. DECEMBER 2020.
49. Weingarten Paul. Singapore Resilience Budget 2020. URL: <https://www.roedl.com/insights/covid-19/corona-singapore-resiliencebudget-2020>
50. Сільченко С., Сербіна Д. Дистанційна праця: сучасний стан і перспективи розвитку правового регулювання. Підприємництво, господарство, право. 2021. № 1. С. 93-99. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/17.pdf>

